

SKÖT OM DIN VÅTMARK

och öka den biologiska mångfalden

En våtmark i jordbrukslandskapet har en stor betydelse för den biologiska mångfalden.

Med enkla skötselåtgärder går det att få ett rikare växt- och djurliv i en våtmark. Bete eller slåtter av strandzonen är den viktigaste åtgärden. En ny våtmark kräver mer skötsel för att hålla undan oönskad växtlighet, men även äldre våtmarker behöver årlig skötsel.

I Skånes jordbruksbygder har 90 % av våtmarkerna som fanns på 1800-talet försvunnit och många våtmarksarter är hotade.

Markägare som bidrar till ett ökat antal våtmarker gör en stor insats för natur- och miljövård.

**EKOLOGI
GRUPPEN**

Växternas utveckling

En grund våtmark växer snabbt igen om den inte sköts. Tio till femton år efter anläggning kan hela vattenytan vara täckt av vass, eller kan våtmarken vara helt innesluten av buskar och träd.

Snabb tillväxt

Det första året kommer växtarter som är snabba på att kolonisera, och redan efter några år kan det ha bildats en sluten vegetation i strandzonen. Dessa första år är det extra viktigt att slå av vegetationen, annars skjuter buskar och träd, som al, pil och gråvide, snabbt upp i strandkanterna. Om våtmarken blir helt omgärdad av höga träd, som skuggar vattenytan, har det ofta en negativ effekt på den biologiska mångfalden.

I denna våtmark i åkerlandskapet har vass tagit över den öppna vattenspegeln. Det har också börjat växa små träd i kanten.

Oönskade grönalger

Till de första växterna ute i vattnet hör trådformiga grönalger, som kan bilda stora sjok på vattenytan, vilket inte ser så fint ut. Nedbrytningen av algerna kan orsaka syrebrist och dålig lukt. Men trådalger har även positiva effekter. De är effektiva på att ta upp kväve och fosfor från vattnet, och kan minska annan algblomning. När algerna sjunker till botten bryts de ner av bakterier. Då kan nitratkvävet i vattnet omvandlas till luftkväve (kvävgas), det blir en naturlig vattenrening.

Algerna ger även skydd för småkryp som sländor, kräftdjur och vattenskalbaggar.

Trådalger brukar försvinna när undervattensväxter etablerar sig.

Det effektivaste sättet om man vill bli av med trådalger är att samla in dem med en kratta när de flyter på ytan.

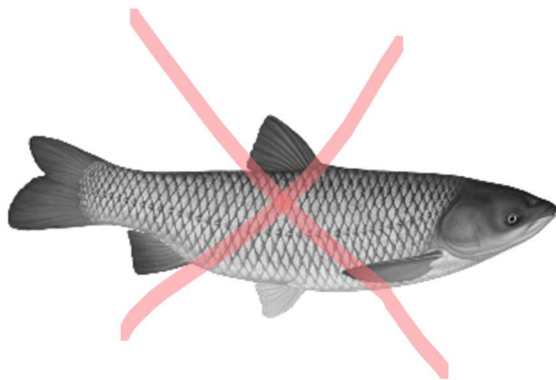
Önskade undervattensväxter

Växterna **under** vattenytan är mycket värdefulla och ökar den biologiska mångfalden.

Om vattnet är klart kan undervattensväxterna breda ut sig redan efter ett eller två år. Bland slingor och särv myllrar det av småkryp. Mycket undervattensväxter i våtmarker bidrar även till en god vattenkvalitet. Algblomningen minskar och vattnet blir klarare, vilket gynnar småkryp i vattnet. Växterna hjälper också till att rena vattnet. Bladen ger en stor yta för de bakterier som omvandlar kvävet i vattnet till kvävgas.

Efter något år har förhoppningsvis undervattensväxter etablerats, som på bilden ovan.

Gräskarp ska **inte** sättas ut i våtmarker. Den äter vattenväxter och håller vattenytan öppen, vilket kan verka bra. Problemet är att då försvinner även bottenjuren och vattnet blir grumligt.

Den biologiska mångfalden **minskar** när gräskarp planteras in.

Det är **inte** tillåtet att sätta ut och utfodra fisk, kräftor, änder eller andra djur i våtmarker som beviljats LONA-stöd.

Jättebalsamin

Invasiva arter

Ett av hoten mot biologisk mångfald är invasiva arter. Det är arter som sprider sig snabbt och tränger ut andra arter. Exempelvis jätteloka och jättebalsamin kan etablera sig vid våtmarker. De finns med på EU:s lista över arter som ska bekämpas, lämpligen med regelbunden slåtter.

Växter som kan planteras ut i kanten är exempelvis svärdslija, fackelblomster, blomvass, gökblomster och vattenmynta. Lämpliga undervattensväxter är hornsärv, kransslinga och vattenmöja.

Sjögull, vattenpest och andra vattenväxter som säljs till trädgårdsdammar ska **absolut inte** planteras ut i våtmarkerna. På Naturvårdsverkets och SLUs hemsida kan man läsa mer om invasiva arter.

Jättebalsamin (till vänster) trivs i blöta miljöer och sprider sig snabbt. Vid beröring spricker fruktgömmena och fröna sprätter i väg flera meter. En enda planta kan bilda nästan 1000 frön. Bekämpa den genom att dra upp den eller slå av den innan den blommar och sätter frö. Den finns enligt Artdatabanken på ca 20 platser i Höje å, bland annat vid Trolleberg och Genarp.

Jätteloka

Jätteloka kan bli upp till tre meter hög och är giftig. Växtsaften orsakar hudinflammation. En planta kan få 100 000 frön som kan föras till nya områden med hjälp av vattendragen, eller med jord som flyttas. Man kan bekämpa arten metodiskt genom att slå av den och ta bort fröställningar regelbundet under många år tills fröbanken i jorden är utarmad. Enligt Artdatabanken finns jätteloka på ca 150 platser inom Höje å avrinningsområde, bland annat vid Värpinge, Esarp, Vallkärra och Stora Råby.

Åtgärder för att öka den biologiska mångfalden

Viktigaste åtgärden – slåtter eller bete i strandzonen

En solbelyst våtmark ökar den biologiska mångfalden. Bete i strandzonen förhindrar igenväxning och ger en lågvuxen gräsvegetation, som gynnar många fåglars näringssök och häckning. För att betet ska få avsedd effekt krävs det att strandzonen inte stängslas av från vattnet. Nötkreatur är det bästa djurslaget eftersom de betar ända ut i vattnet. Vår erfarenhet visar att de anlagda våtmarker som har bibehållit en öppen vattenyta är de som betas eller slåtrats ända ned till vattenbrynet.

Ett alternativ till bete är slåtter av strandzonen, med slåttermaskin eller grästrimmer. Den bästa tiden för slåtter är sensommaren, då blommorna hunnit sätta frö, och eventuellt en gång sent i augusti eller i september. Man kan också klippa en gång på försommaren, men inte för ofta för då missgynnas blommorna. Gräset måste tas bort för att inte kväva örterna.

Våtmarken nedan ligger vid Ladugårdsmarken och har en mycket värdefull fågelfauna med olika vadarfåglar, till exempel häckande skärfläcka. Våtmarken betas inte, utan sköts med slåtter och manuell röjning. Det krävs kontinuerlig och anpassad skötsel för att de höga naturvärdena ska kunna bibehållas.

Röjning av buskar, träd och annan vegetation är viktig

I en nyanlagd våtmark kommer det ofta upp späda skott av al och viden, som sedan kan bilda en bård av träd och buskar i strandkanten. Skotten är lätta att dra upp med rötterna när de är små. Detta bör göras regelbundet de första åren efter anläggandet för att slippa betydligt dyrare röjningar framöver. Om strandzonen inte har slagits eller betats, kan det bli nödvändigt att röja buskar och träd, samt även vass och kaveldun (bild till vänster) för att motverka igenväxning.

Vass och kaveldun kan breda ut sig och ta över öppna vattenspeglar. Den bästa tiden att slå vassen, om man vill bli av med ett bestånd, är i slutet av juni, efter fåglarnas häckningstid. Slåttern bör upprepas i augusti, när näringen finns i blad och ax, och helst upprepas flera år i följd. Gräset måste tas bort för att inte göda våtmarken.

Kaveldun är enkel att dra upp med rötterna det första året innan de rotat sig på djupet. Kaveldun är känslig för bete eller slåtter. Det är bra att begränsa utbredningen av kaveldun och vass, eftersom de annars kan ta över strandzonen helt.

Igenväxningen pågår ständigt

En igenväxt våtmark har visserligen kvar positiva effekter som näringsrening och biologisk mångfald, men en våtmark med en stor öppen vattenyta har mer variation och fler livsmiljöer. Om en våtmark är helt igenväxt av vass kan det vara positivt för många växter och djur om den rensas för att återskapa de öppna vattenytorna.

Den betade våtmarken vid Ugglarp, till vänster, har öppna strandkanter och en stor variation av växter både i vattnet och i kanten.

Våtmark vid Lunnarp överst och vid Ugglarp nederst.

Spjutflickslända

Variation livar upp

Vid röjning av träd kan man låta några träd och bärande buskar som hagtorn, hägg och fläder lämnas kvar på våtmarkens norrsida. Spara gärna sälg, som blommar tidigt och är viktig för pollinerare.

När man slår strandvegetationen så kan man lämna en liten bit av stranden. Det skapar variation och ger en skyddad plats åt mindre djur och fåglar.

Att klippa gräset ofta, så att det blir en enformig gräsmatta, gynnar bara gräsen och inte blommorna. En kvarlämnad samling med tistlar och andra ogräs kan ge frö åt rastande småfåglar.

Lämna kvar stenar och döda träd

Stenrösen och blottad jord eller sand är bra för den biologiska mångfalden. Stenrösen gynnar grod- och kräldjur, särskilt om de ligger vid soliga och torra platser. Även annat djurliv som insekter och mindre däggdjur söker sig gärna till stenrösen. Bar jord eller sand är nödvändigt för flera insektsarter när de ska gräva sina bon.

Formationer och strukturer, som kan tyckas störande för vårt ordnings-
sinne, kan bli nya ytor för växter och djur. Ett fällt träd kan läggas i
vattnet och skapa boplatser för fåglar. Vid röjning av träd kan man
genom att lämna kvar växtmaterial skapa många nya biotoper.
Rishögar och döda träd nyttjas av många olika arter av bland annat
fåglar, insekter, svampar samt grod- och kräldjur.

Rådgivning och finansiering

Genom **Höje å vattenråd** kan du som har fastighet inom Höje å avrinningsområde få hjälp att anlägga en våtmark (se kontaktuppgifter nedan). Det finns också en särskild fond för reparation och underhåll av din våtmark. Efter ett antal år behöver dammen ofta rensas från vassvegetation och sedimenterat material, vilket markägare kan få hjälp med. Eftersom in- och utlopp är nyckelpunkter, bör de kontrolleras med jämna mellanrum för att trygga vattengenomströmningen.

Även andra lokala vattenråd kan ge information och eventuell hjälp med finansiering av åtgärder inom deras avrinningsområde. Ytterligare stöd kan sökas via Jordbruksverkets miljöersättning för skötsel av våtmarker och dammar.

Om du är i behov av ytterligare hjälp och inspiration om hur din våtmark ska skötas för att optimera den biologiska mångfalden, finns möjligheten att boka en rådgivning via **Greppa Näringen**. Där kan du få vägledning som till exempel våtmarksplanering, skötsel och restaurering av våtmarker samt hur man ökar den biologiska mångfalden i landskapet.

Ekosystemtjänster

I våtmarker finns en stor variation av arter och livsmiljöer. De spelar en avgörande roll för naturens grundläggande funktioner och bidrar till många ekosystemtjänster, så som vattenrening, flödesreglering, biologisk mångfald, pollinering och livskvalitet.

Hållbara ekosystem och biologisk mångfald är grunden för vårt liv på jorden. Våtmarker är en viktig pusselbit kopplad till många av Sveriges miljömål och EU:s vattendirektiv. I Agenda 2030, som är en handlingsplan med mål för omställning till ett hållbart samhälle, behandlar mål nummer 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Utgivare: Höjeå Vattenråd, ansvarig Elin Svensson
E-post: Elin.Svensson@lund.se, telefon 046-359 25 46
Hemsida: <https://hojea.se/>
Framställt av: Ekologigruppen, Foton Ekologigruppen

Version 2025-05-15